

Az agrárszakember-képzés az élelmiszerlánc biztonságáért

SZENDRÓ ÉVA

Kulcsszavak: felmérés, közszolgálat, különleges jogrend, rendkívüli helyzetek, szakemberképzés

Jel-kód: Q18, Q19

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Az elmúlt évtizedek éleződő biztonságpolitikai helyzete, valamint a napjainkban zajló háborús események egyaránt előtérbe állítják az élelmiszerlánc biztonságának kérdését. Sebezhetősége, valamint a társadalmi szükségletek kielégítésében betöltött jelentősszerepe miatt kiemelten fontos feladatként kell kezelni az élelmiszerlánc védelmét. Az elmúlt másfél évszázadban egyre inkább dominánssá váltak azok a nézeteltérések, amelyek még nem a hagyományos értelemben tekintett háborúk, de már a fegyveres szembenállás sajátos formái. Közülük kitűnnek az úgynevezett kis intenzitású konfliktusok, amelyek olyan politikai-katonai szembenállást jelentenek államok és/vagy társadalmi csoportok között, amikor a konfliktus szintje még a háborús szembenállás mértékét nem éri el, de már a békés versengésen túllép (Lakner et al., 2012). A XXI. század első évtizedét ilyen, kis intenzitású konfliktusok tömege jellemzi. A mai magyar felsőoktatásból azonban hiányzik a rendkívüli helyzetre való reagálásra történő szakember-felkészítés, holott ennek kiemelkedő fontossága kellene, hogy legyen! Kutató munkámat szakértői interjúk készítésével kezdtem arra vonatkozóan, hogy milyen tényezők játszhatnak szerepet a rendkívüli helyzetek kezelésével kapcsolatos ismeretek átadásában. Ezt követően a szakértői interjúk alapján kérdőíves felmérést végeztem a magyar felsőoktatásban dolgozó oktatók körében arról, hogy milyen attitűdökkel rendelkeznek a rendkívüli helyzetekre történő felkészüléssel kapcsolatos ismeretek átadására vonatkozóan. A kérdőív kérdéseit két csoportra osztottam, egyrészt feltártam a válaszadók vizsgálataim szempontjából releváns szocio-demográfiai jellemzőit, másrészt megvizsgáltam, hogy azok milyen módon azonosulnak az előzetes interjúk során összegyűjtött állításokkal. Kutatásaim azt igazolják, hogy a megkérdezett felsőoktatási dolgozók jelentős része elvben egyetért azzal, hogy az agrárszakemberek képzésébe be kellene építeni a rendkívüli helyzetekre történő felkészítést is, de sokan úgy ítélik meg, hogy nem szükséges az, hogy napjainkban ez a felsőoktatás fejlesztésének prioritásai közé tartozzon. Mindez arra világít rá, hogy az elmúlt években a felsőoktatási rendszer sokkal inkább önmagával, mint a dinamikusan változó világ új igényeire adható válaszok megfogalmazásával volt elfoglalva. Véleményem szerint a kérdéskör oktatásában innovatív, interaktív, élményt adó módszerekre és a felsőoktatási intézmények együttműködésére lenne szükség.

BEVEZETÉS

Az élelmiszer-ellátó hálózat biztonságát hosszú időn keresztül evidenciának tekintettük. Nemcsak a laikusok, de a döntéshozók köre is abból indult ki, hogy ha Magyarország a világ egyik legnagyobb gazdasági tömörülésének (EU) és legerősebb katonai szervezetének (NATO) tagja, és Európában viszonylagos nyugalom volt, akkor sem az országvédelem, sem az élelmezés-biztonság nem tartozik a prioritások közé. A COVID és az elmúlt hónapok eseményei - mindenekelőtt az orosz–ukrán háború - rávilágítottak arra, hogy kiemelten fontos az élelmiszerlánc minél magasabb szintű védelmének megvalósítása. Jelen tanulmány két részből áll, az elsőt az élelmiszerlánc védelmének jogszabályi hátterét tekintjük át, a másodikban pedig arra keresünk választ, hogyan lehetne az élelmiszerlánc-védelemmel kapcsolatos ismereteket integrálni az agrárszakember-képzésbe.

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS – AZ ÉLELMISZERLÁNC MŰKÖDÉSÉT BEFOLYÁSOLÓ JOGSZABÁLYI KERETEK MINŐSÍTETT HELYZETBEN

A különleges jogrend

Ahhoz, hogy megfelelően tudjuk kezelni a különleges jogrend alá eső időszakokat, illetve pontosan el tudjuk egymástól különíteni, szükséges a különleges jogrend fogalmi meghatározása, illetve különböző eseteinek és azok speciális kritériumainak bemutatása.

A különleges jogrend az országvédelem szabályozási területén is elfogadott, korábban „minősített időszakként” emlegetett kategória. Tartalom szerint a normál időszakként minősített, békeidőtől eltérő jogi helyzetet jelenti, ami az ország szuverenitása, területi épsége, az állami működés fenntarthatóságának, az állampolgárok létfeltételeinek biztosíthatósága érdekében,

hatalommegosztáson alapul. A különleges jogrend időszakában is kiemelt szempont a védelmi képesség megteremtése és fenntartása, amelyre való felkészülés már a normál időszakban megkezdődik (Dezsényi, 2015). Az alaptörvényi és sarkalatos törvényekben rögzített szabályozás a különleges jogrend alkalmazásának időszakában is biztosítja a fékek és ellensúlyok normál – béke – időszaki rendszerét. A különleges jogrend egyes időszakaiban hatalmi centrumot képviselő Honvédelmi Tanács, Kormány, Országgyűlés, köztársasági elnök tevékenységének rendkívüli intézkedések bevezetésével történő joggyakorlása biztosítja az ország szuverenitását, működését, a lakosság élet- és vagyonbiztonságát fenyegető veszélyforrások felszámolását (Lakatos, 2014). Az Országgyűlés 2016. június 7-én módosította Magyarország Alaptörvényét kiegészítve a különleges jogrendre vonatkozó szabályozást a Terrorveszélyhelyzet kategóriájával. A jogalkotói cél az volt, hogy a Kormány az új típusú biztonsági kihívásokra megfelelő választ tudjon adni, mely azokra a helyzetekre vonatkozik, amikor a fenyegetés már a „békeidejű” eszköztáron túli fellépést igényel, de – figyelemmel a szükségesség és arányosság mércéire – a különleges jogrend hatályos formái által biztosított jogkorlátozási szintek még nem indokoltak feltétel nélkül. Az Alaptörvény hatodik módosítása tehát a Kormány ezen időszakra vonatkozó optimális cselekvési lehetőségét rögzítette (Simicskó, 2016). A különleges jogrend intézményrendszerébe tartozó egyes időszakokkal kapcsolatos hatásköri és intézkedési jogosítványok szabályozása megfelelő alkotmányos alapokat és garanciális szabályokat teremt az államhatalmi szervek tevékenységéhez (Lakatos, 2014). Az élelmiszerlánc biztonságának megsérülése vagy szándékos megsértése egyaránt indokolhatja valamely különleges jogrendi alapeset életbe léptetését.

A védelemgazdaság egy fontos területe, azaz az élelmiszerlánc – mezőgazdaság,

élelmiszeripar, élelmiszer-kereskedelem, fogyasztó – biztonságának megőrzése, illetve az élelmiszerlánc biztonságának sérülése esetére adaptálható intézkedési tervek és cselekvési modellek kidolgozása. Az alkalmazható intézkedési tervek és cselekvési modellek a különböző különleges jogrendi státuszokban megegyező és eltérő jellemzőkkel rendelkeznek. Ezen speciális helyzetekről az Alaptörvény rendelkezik (Magyarország Alaptörvénye, 2011). A 2011-ben életbe lépett Alaptörvény különleges jogrendre vonatkozó szabályozásában – eltérően az előzmény jogszabálytól – a „Váratlan támadás” jogszabályi fogalomköre is meghatározásra került (Szabó és Horváth, 2012). A jogállami keretekben a különleges jogrend alkalmazásának alapvető célja valamilyen veszély elhárításához időlegesen olyan jogtechnikai és joggyakorlási módszerek kialakítása, ami a közjó érdekében legitimálja a normál időszaki államműködési rendtől való eltérést.

A különleges jogrendre vonatkozó szabályozást az Alaptörvény 48-52 cikkelye tárgyalja. Magyarország Alaptörvényének, az Országgyűlés 2016. június 7-én elfogadott, és július 1-én hatályba lépett módosítása értelmében az addig nevesített öt különleges jogrendi helyzet – rendkívüli állapot, szükségállapot, megelőző védelmi helyzet, váratlan támadás és veszélyhelyzet – kiegészült a terrorveszélyhelyzettel, válaszképpen Magyarország terrorfenyegetettségére. Erre azért volt szükség, mert az Alaptörvényben megfogalmazottak szerint egyik különleges jogrendi időszak sem alkalmas ennek a speciális fenyegetettségnek a kezelésére.

A RENDKÍVÜLI ÁLLAPOT

A rendkívüli állapot kihirdetését követően – mint a döntési jogok gyakorlója – megalapításra kerül a Honvédelmi Tanács. A Honvédelmi Tanács elnöke a köztársasági elnök, az Országgyűlés elnöke, a képviselőcsoportok vezetői, a miniszterelnök, a miniszterek és – tanácskozási joggal – a

Honvéd Vezérkar főnöke. A Honvédelmi Tanács gyakorolja az Országgyűlés, a Kormány és a köztársasági elnöki jogokat. Rendkívüli jogrend idején a Tanács dönt minden, a katonai koordinációval kapcsolatos kérdésről, mint a katonai erők belföldi vagy külföldi alkalmazásáról, állomásozásról, humanitárius tevékenységeiről, békefenntartásban való szerepvállalásról, illetve a külföldi fegyveres erők magyarországi vagy Magyarország területéről kiinduló alkalmazásáról (Lakatos, 2014).

SZÜKSÉGÁLLAPOT

Szükségállapot idején – a rendkívüli állapottal ellentétben – nem a külső katonai fenyegetettség elhárítása, hanem a belső fegyveres vagy egyéb jellegű konfliktusok kezelése a cél az állam működésének fenntarthatósága, a lakosság élet- és vagyonvédelme érdekében. Ezt olyan helyzetekben rendeli el az Országgyűlés – akadályoztatása esetén a köztársasági elnök –, amely helyzetben a fennálló vészhelyzetek kezeléséhez már nem elég a rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok alkalmazása, hanem szükségessé válik a Magyar Honvédség bevonása is. Ebben az esetben is adott a rendeletek alkotásának lehetősége. Ezek a rendeletek egyrészt eltérhetnek az életben lévő törvények rendelkezéseitől, illetve egyes törvények alkalmazásának felfüggesztését is elrendelhetik vagy hozhatnak egyéb rendkívüli intézkedéseket, azzal az eltéréssel – a rendkívüli állapothoz képest –, hogy azt nem egy testület, hanem a köztársasági elnök vezeti be. A rendkívüli intézkedésekről a köztársasági elnöknek az Országgyűlés felé tájékoztatási kötelezettsége van. A folyamatosan ülésező Országgyűlés – akadályoztatása esetén a honvédelmi ügyekkel foglalkozó bizottsága – felfüggesztheti a köztársasági elnök rendeleteit. Másik jelentős eltérés még a rendkívüli állapot helyzetétől, hogy a rendeleti úton bevezetett intézkedések csak harminc napig – ha előbb realizálódik akkor kevesebb ideig, illetve a

szükségállapot végéig – vannak hatályban. Ezt követően elveszítik érvényüket, kivéve, ha annak érvényességét az Országgyűlés meghosszabbítja (Lakatos, 2014).

MEGELŐZŐ VÉDELMI HELYZET

A megelőző védelmi helyzetet a „legfiatalabb” kategória a különleges jogrend esetei között (2004 óta létezik). A közvetlen kiváltó oka az a politikai igény volt, hogy a hadkötelezettség békeidőszakban ne legyen visszaállítható. Ugyanakkor egy eszkaláló nemzetközi környezetben az állam eszköztelenségét az Alkotmánybíróság alkotmányellenes mulasztásként értékelte (Trócsányi és Schanda, 2014). Szövetségi kötelezettség teljesítése érdekében, illetve külső fegyveres támadás veszélye esetén az Országgyűlés meghatározott időre kihirdetheti a megelőző védelmi helyzetet és ezzel egyidejűleg felhatalmazza a kormányt sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedések bevezetésére. A megelőző helyzet kihirdetéséhez a képviselők kétharmadának jóváhagyó szavazata szükséges és meghatározott időre szól. A meghatározott idő lejártával, annak meghosszabbításáról szintén az Országgyűlésnek kell határoznia, szintén kétharmados többséggel. A megelőző védelmi helyzet alatt a Kormány különböző intézkedéseket vezethet be a közigazgatás, a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek működését érintő törvényekről, valamint rendeletalkotási jogosultsága is van. Az ily módon bevezetett intézkedések a meghatározott időintervallum végéig – de legfeljebb hatvan napig – vannak érvényben, a rendeletek pedig hatályukat veszítik a megelőző védelmi helyzet megszűnésével (Alkotmánybíróság, 2001). A megelőző védelmi helyzet gyakorlatilag a rendkívüli állapot megelőző állapota, amely esetben a Kormány határoz az ország védelmében a felmerülő kérdésekről és alkot rendeleteket, illetve hoz rendkívüli intézkedéseket. A „megelőző védelmi helyzet” elnevezésből

is következik, hogy ebben az esetben csak a fenyegetettség és a támadás veszélye áll fenn, nem háborús helyzet (Lakatos, 2014).

TERRORVESZÉLY HELYZET

A terrorveszély helyzettel foglalkozó törvénycikk részszabályai nagymértékben egyeznek a megelőző védelmi helyzet szabályaival. Ebben a helyzetben is a Kormány alkotja meg a rendeleteket és hoz rendkívüli intézkedéseket, ugyanolyan jogkörben, mint a megelőző védelmi helyzet esetében. A legnagyobb különbség a kihirdetés kiváltó okában van. Az Országgyűlés a Kormány kezdeményezésére terrortámadás jelentős és közvetlen veszélye okán, vagy terrortámadás esetén meghatározott időre kihirdetheti a terrorveszély helyzetet, amellyel egyidejűleg felhatalmazza a Kormányt – sarkalatos törvényben meghatározott – rendkívüli intézkedések bevezetésére, határozott időtartamra, amely meghosszabbítható (Alaptörvény, 2011).

VÁRATLAN TÁMADÁS

A váratlan támadásra való reagálás – szuverenitást érintő azonnali intézkedési kötelezettség – a Kormány hatáskörébe tartozik. A váratlan támadás külső eredetű, katonai jellegű cselekmény, amelyhez az Alaptörvény nem követeli meg az idegen (állam) hatalomhoz tartozás előzetes igazolását. A váratlan támadás különleges jogrend időszakában a Kormány a honvédelmi törvényben meghatározott rendkívüli intézkedéseket vezethet be, valamint rendeletet alkothat, amellyel – a honvédelmi törvényben meghatározottak szerint – egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket is hozhat. A Kormány így meghozott rendelete a váratlan támadás megszűnésével hatályát veszti, meghosszabbítására – ellentétben a többi különleges jogrendi időszakban meghozott rendelettel – nincs lehetőség (Lakatos, 2014).

VESZÉLYHELYZET

Olyan esetben, amikor az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség következik be, illetve ezek következményeinek elhárítása érdekében a Kormány „veszélyhelyzetet” hirdethet ki. Veszélyhelyzet alatt a Kormány 15 napig hatályos rendeleteket alkothat, amely időintervallumot az Országgyűlés felhatalmazására meg is hosszabbíthatja. Különlegesége és eltérése a többi helyzettől az, hogy csak ez az a különleges jogrendi eset, amit a Kormány hirdet ki. Az összes többi eset életbe léptetéséhez az Országgyűlés kétharmados többségű jóváhagyása szükséges. Amellett, hogy a Kormány kihirdetheti a veszélyhelyzetet és alkothat rendeleteket is, az Országgyűlés csak a 15 napos rendeletek meghosszabbításával kapcsolatban adhat felhatalmazást a Kormánynak (Lakatos, 2014).

A KÜLÖNLEGES JOGRENDI ÁLLAPOTOK KÖZÖTTI KAPCSOLATOK

A különböző különleges jogrendi esetek közötti összefüggéseket, a különböző minősítésű időszakok közötti azonosságokat és különbségeket, a jogrendi esetek főbb jellemzőit az 1. számú táblázat részletezi (Kiss, 2018).

Az 1. sz. táblázat vizsgálata során megállapítható, hogy a kiváltó ok az egyik legfontosabb megkülönböztető tényező az egyes különleges jogrendi esetek között. A kiváltó ok mellett a különbségek feltárása során fontos tényezők a rendeletek és intézkedések területi és időbeli hatályának eltérései. A megelőző védelmi helyzet esetében a törvény a leghosszabb idejű hatályosságot rögzíti. Ennek oka az, hogy egy katasztrófa helyzet – mértékétől függően – mind területileg, mind lefolyását tekintve az esetek túlnyomó részében kisebb hatókörű, mint egy háborús helyzetre való felkészülés, ami akár az ország egész területére kiterjedhet

és több hónapig is elhúzódhat (Kiss, 2018). A különleges jogrendi időszakok célja egyaránt – a veszélyhelyzetek kezelése mellett – az ország szuverenitásának megtartása, az állami működés fenntarthatósága, a lakosság élet- és vagyonvédelme.

Az élelmiszerlánc-biztonság fenntartása nem csak a nem várt veszélyhelyzetek kezelése miatt, hanem az alapvető állampolgári és emberi jogok érvényesülése miatt is elengedhetetlen.

FELMÉRŐ MUNKÁM CÉLJAI

Kutatómunkám során az alábbi kérdésekre kerestem választ:

1. A magyar felsőoktatás képviselői mennyire ismerik, és jelentőségének megfelelően tartják-e fontosnak az élelmiszerlánc-biztonság kérdését?

2. A magyar felsőoktatási tevékenységben mekkora részt képvisel az élelmiszerbiztonság fenntartására és az élelmiszerlánc sérülésének megelőzésére, illetve az élelmiszerlánc sérülése következtében jelentkező feladatok szakszerű ellátására való felkészítés?

3. Milyen felkészítési módszertan szükséges ahhoz, hogy az élelmiszerlánc biztonsága a különleges jogrend esetén is fenntartható legyen?

4. Milyen továbbképzések szükségesek a közszolgálatban dolgozó agrár- és élelmiszeripari felsőoktatásból kikerülő szakemberek részére, hogy a minősített helyzetekből adódó speciális feladataikat megfelelő szinten tudják végezni?

KUTATÁSOM MÓDSZEREI

Szakértői interjúk alapján elkészített kérdőíves felmérésem képezi a kutatási munkám alapját. A kérdőíves megkérdezést a magyar felsőoktatásban dolgozó oktatók körében folytattam azzal kapcsolatban, hogy milyen attitűdökkel rendelkeznek a rendkívüli helyzetekre történő felkészüléssel kapcsolatos ismeretek átadására vonatkozóan.

A különleges jogrendi időszakokra vonatkozó összesítő táblázat
(Summary table for the specific legal order periods)

I. táblázat

	DÖNTÉSIJOGKÖR GYAKORLÓJA	KIVÁLTO OK	IDŐTARTAMA	TERÜLETI HATÁLY	DÖNTÉS	INTÉZKEDÉSEK IDŐBELI HATÁLYA
RENDKÍVÜLI ÁLLAPOT	Honvédelmi Tanács	Külső katonai fenyegettség	Nem meghatározott	Egész országra kiterjedő	MH belföldi és külföldi alkalmazásáról / külföldi fegyveres erők belföldi vagy belföldről induló műveletek alkalmazá- zásáról / rendeleteket alkothat	Rendkívüli állapot végéig
SZÜKSÉG- ÁLLAPOT	Közválasztási elnök, ellenőrzési jogkör: Országgyűlés	Belső konfliktu- sok / állam működé- sének fenntartá- sa / lakosság élet- és vagyonvédelme	Nem meghatározott	Egész országra kiterjedő / Körzetek, meghatározott területek	MH alkalmazásáról (ha a rendőrség és nemzetbiztonsági szolgálat nem ele- gendő) / rendkívüli intézkedéseket ve- zethet be, rendeleteket alkothat	Szükségállapot vé- gégig vagy maximum 30 napig
MEGELŐZŐ VEDELMI HELYZET	Kormány	Külső fegyveres tá- madás veszélye / sző- vetségi kötelezettség teljesítése	Kihirdetéskor meghatározott	Egész országra kiterjedő	Intézkedéseket vezet be a közigazga- tás, a Magyar Honvédség és a rendvé- delmi szervek működését érintő tör- vényekről / rendeleteket alkothat	Megelőző védelmi helyzet végéig vagy maximum 60 napig
TERROR VESZÉLY- HELYZET	Kormány	Terror támadási jelen- tős és közvetlen ve- szély / terrortámadás esetén	Kihirdetéskor meghatározott	Egész ország- ra kiterjedő / Körzetek, meghatározott területek	Intézkedéseket vezet be a közgazga- tás, a Magyar Honvédség és a rendvé- delmi szervek működését érintő tör- vényekről / rendeleteket alkothat	Terrorveszély- helyzet végéig vagy maximum 15 napig
VÁRATLAN TÁMADÁS	Kormány	Külső fegyveres cso- portok Magyarország területére történő vá- ratlan betörése	Nem meghatározott	Egész országra kiterjedő	Rendkívüli intézkedéseket vezethet be, rendeleteket alkothat	Váratlan támadás végéig
VESZÉLY- HELYZET	Kormány	Élet- és vagyonbizton- ságot veszélyeztető elemi csapás vagy ipari szerecséltetés	Nem meghatározott	Körzetek, meghatározott területek	Rendkívüli intézkedéseket vezethet be, rendeleteket alkothat	Veszélyhelyzet vé- gégig vagy maximum 15 napig

Forrás: Kiss, 2018

Munkám előkészítéseként a szakértői interjúkban arra kerestem választ, hogy milyen tényezők játszhatnak szerepet a rendkívüli helyzetek kezelésével kapcsolatos ismeretek átadásában. A szakértői interjúk alapján állítottam össze a kérdőívet, amelynek kérdéseit a kiértékeléskor két csoportra osztottam. Egyrészt feltártam a válaszadók vizsgálataim szempontjából releváns szocio-demográfiai jellemzőit, másrészt megvizsgáltam, hogy milyen módon azonosulnak az előzetes interjúk során összegyűjtött 17 állítással. Az állításokat Likert-skálán fogalmaztam meg. A skála ötfokozatú volt, az egyes skálaértékek jelentése a következő:

1. Egyáltalán nem értek egyet a megfogalmazott állítással
2. Kis mértékben értek egyet a megfogalmazott állítással
3. Részben egyetértek/Részben nem értek egyet az állítással
4. Az állítással döntő mértékben egyetértek
5. Az állítással teljes mértékben egyetértek.

Azért alkalmaztam ezt a skálát, mert a magyar oktatási gyakorlatban az alapfokú képzéstől a doktori programokig mindenütt ezt használják, az ilyen skálák alkalmazása és ismertetése széles körben elfogadott a magyar szakmai közvéleményben. Munkám során messzemenően figyelembe vettem a Magyar Tudományos Akadémia kutatásetikai alapelveit. A kérdőívet a Google kérdőív szerkesztő moduljának alkalmazásával készítettem és tettem közzé. Törekedtem a kérdőívet minden olyan, az agrár felsőoktatásban dolgozó szakember részére eljuttatni, aki potenciálisan érintett lehet a témakörrel kapcsolatos oktatásban. Összesen 230 kérdőív érkezett vissza a kiküldött 870-ből. Ez közel 25%-os visszaküldési aránynak felel meg, amely kedvezőnek tekinthető. A válaszadók szocio-demográfiai jellemzőinek összegzése fontos állomása volt a válaszok feldolgozásának, mert ezáltal képet kaphattam arról, hogy milyen életkor, milyen szakmai háttér és tapasztalat birtokában mondanak véleményt a válaszadók a feltett kérdésekre. Munkám

következő lépésében leíró statisztikai vizsgálatokkal elemeztem a válaszadók véleményét az oktatással kapcsolatos kérdésekről.

A kérdőívek elemzését számítógépes statisztikai módszerek segítségével, az SPSS programcsomag alkalmazásával valósítottam meg. Ennek során faktoranalízist alkalmaztam, majd az egyes faktorokat rotáltam a varimax módszer szerint. Ezt követően az egyes faktorértékek alapján cluster analízist végeztem a k-közép módszer segítségével.

A válaszadók legfőbb szocio-demográfiai jellemzőit a 2. táblázatban foglaltam össze.

2. táblázat
A válaszadók megoszlása életkor szerint
(Distribution of respondents by age)

Korcsoport	Megoszlási viszonyszám (%)
30 év alatt	13,8
30-44 év	42,2
45-60 év	21,6
61- 74 év	16,4
75 év felett	6,0

A 2. táblázat bemutatja, hogy milyen szerkezet jellemzi a válaszadókat életkor szempontjából. A táblázatból szemléletesen kitűnik, hogy a válaszadók között jellemző volt a 30–44 év közötti átlagos életkor, ami azt jelenti, hogy a kérdőívet a felsőoktatás derékhadának tekinthető viszonylag fiatal generáció töltötte ki legnagyobb mértékben. Ez vizsgálataink szempontjából azért kiemelkedően fontos, mert ez a generáció már a rendszerváltást követően szerezte felsőfokú végzettségét, amiből az is következik, hogy sem a kötelező sorkatonai szolgálat során nem szereztek közvetlen élményeket a védelmi rendszer működéséről, sem pedig a „Honvédelmi ismeretek” tárgyat nem tanulták kötelező jelleggel a felsőoktatási kurikulum részeként. Ezen generáció fontos sajátossága azonban az is, hogy szocializációjuk, a társadalmi folyamatokat megismerő első életszakaszuk jelentős eseménye volt a 2001. szeptember 11-én végrehajtott New York-i terrortámadás. Másképp fogal-

mazva: ezen generációnak már a hétköznapi életéhez és tapasztalataihoz tartoznak azok a képsorok, amiket a vezető hírtelevíziók közvetítenek a világ nagyvárosaiban történő, egyre gyakoribbá váló terrortámadásokról, azaz vélelmezhető, hogy ők már talán jobban – ha lehet így fogalmazni – hozzászórtak a terror jelenlétéhez – legalábbis külföldön – mint az idősebb generációk.

A kumulatív gyakoriságok alapján az alapítható meg hogy a válaszadók több mint háromnegyede 60 év alatti volt. Eszerint a viszonylag idősebb generáció tagjai is kellő számban képviseltették magukat a mintában. Ez azért is fontos, mert a felsőoktatási intézmények gyakorlatában a jelenlegi magyar oktatásszervezés rendszerében még általánosnak tekinthető, hogy az oktatás alapvető tartalmi vonalainak kialakításában pillanatnyilag az idősebb generáció tagjai játszanak meghatározó szerepet. Ők azok, akik különböző kari, egyetemi és akadémiai, illetve más vezetői tisztségek betöltésével alapvető irányt szabnak az oktatási és kutatási tevékenységeknek, melyből adódóan a mintában történő szerepeltetésüket szakmailag indokoltnak tartom. Ha arra keressük a választ, hogy milyen volt a válaszadók megoszlása a felsőoktatásban betöltött munkakörök alapján, akkor az adatokból jól látható, hogy a válaszadók többsége az oktatói középgenerációt képviselte: adjunktusok, docensek és egyetemi tanárok voltak közöttük magas számban. (3. táblázat)

A válaszadók diszciplináris besorolása (4. táblázat) jól reprezentálja a tudományterületi besorolás azon sokszínűségét, ami a mai magyar agrár, élelmiszeripari és műszaki felsőoktatást jellemzi. A válaszadók nagyon nagy többsége a természettudomány területén dolgozik és ide sorolta magát, de jól látható a számokból az is, hogy a gazdasági és jogtudomány területén dolgozók is viszonylag szép számban képviseltették magukat a kérdőív kitöltésében. A humán és társadalomtudományok képviselői kisebb számban küldtek vissza

3. táblázat
A válaszadók megoszlása a felsőoktatási munkakörök (besorolásuk) szerint
(Distribution of respondents by higher education job (classification))

Beosztás	Megoszlás (%)
Tanszéki mérnök	4,3
Egyetemi tanársegéd	11,2
Tudományos segédmunkatárs	8,6
Tudományos munkatárs/ főmunkatárs	4,3
Egyetemi adjunktus	8,6
Egyetemi docens	16,4
Egyetemi tanár	12,9
Professzor emeritus	9,5
Egyéb	24,1

kitöltött kérdőívet. A különböző tudományágak képviselői által kitöltött kérdőívek alapján az egyes tudományágak részvétele jól tükrözi azt, hogy az agrár- és élelmiszeripari szakember képzés jellegéből adódóan multidiszciplináris tudomány terület. A különböző hivatásrendek és a különböző tevékenységi területeken felmerülő problémák megoldásában meglévő arányok reálisan tükrözik a képzés új területeinek megoszlását az egyes diszciplinákon belül. Fontos látnunk, hogy a minta nem tekinthető reprezentatívnak az agrár-felsőoktatásban dolgozók szempontjából, mert viszonylag magas a humán és egyéb társadalomtudományokat oktatók aránya.

4. táblázat
A válaszadók besorolása az általuk művelt tudományterület alapján
(Classification of respondents according to their field of study)

Tudományterület	Megoszlási gyakoriság (%)
Természet- és agrártudományok	68,1
Gazdaság- és jogtudomány	15,5
Humán- és társadalomtudományok	16,4

VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK

Az egyes megállapításokra adott válaszokkal történő egyetértés mértékét az 5. táblázatban mutatom be.

A válaszadók egyetértettek abban, hogy a felsőoktatási intézményeknek alapvetően, a mindent alkalmazható releváns tudomány-

területek által elfogadott tudományosan igazolt igazságokat kell közvetíteni. Ezt jól mutatja az, hogy a területen dolgozók igyekeznek felvenni és megismerni azokat az alapelveket, amik a modern felsőoktatást kell, hogy jellemezzék. Fontosnak tartom még annak hangsúlyozását, hogy emellett a specifikumokra is fel kellene hívni a fi-

5. táblázat

Az egyes állításokkal történő azonosulás mértéke (Az egyes állítások – későbbiekben alkalmazott – rövidített elnevezései szögletes zárójelben kerülnek feltüntetésre)
(Degree of identification with each claim (Abbreviated names for each claim - used below - are given in square brackets))

Állítás	Átlag	Szórás
Az egyetemi oktatómunka alapvető célja az oktatás és kevésbé a kutatási tevékenység [oktatás]	2,88	1,11
A felsőoktatás fő célja az elméleti ismeretek átadása kell, hogy legyen; a kompetenciák kialakítása és a gyakorlati alkalmazhatóság kevésbé meghatározó [elmélet]	2,08	1,02
A felsőoktatási intézményeknek alapvetően a mindenütt alkalmazható, a releváns tudományterületek által elfogadott tudományos igazságokat kell közvetíteniük [általános ismeret]	3,89	1,10
Van közvetlen tapasztalatom veszélyhelyzetről (pl. árvíz, járvány, tüzeset) [tapasztalat]	2,66	1,61
Rendszeresen figyelemmel kísérem a tágabb társadalmi-politikai eseményeket [aktuális események]	3,80	1,12
Részt vettem már valamilyen, rendkívüli esemény elhárításához kapcsolódó speciális képzésen (pl. elsősegélynyújtás, tűzvédelem, árvízvédelem) [speciális képzés]	3,28	1,59
Valószínűnek tartom az élelmiszerláncot érintő katasztrófavédelmi helyzet kialakulásának bekövetkezését a következő tíz évben [biztonságérzet]	3,08	1,08
A szervezett védekezés segítheti a katasztrófa helyzet kialakulásának megelőzését [szervezettség]	4,18	0,96
Nagy a valószínűsége annak, hogy az élelmiszerláncot érő sérülés esetén emberéleteket követelő katasztrófavédelmi helyzet alakul ki [veszély]	3,47	1,03
Nincs elég ismeretünk a rendkívüli helyzetek kezelésével kapcsolatos ismeretek oktatására, gyakorlatokra [ismerethiány]	3,82	0,92
Nincs elég forrás az oktatásra, gyakorlatokra [pénzhiány]	4,10	1,05
Nincs elég idő az oktatásra, gyakorlatokra [időhiány]	3,60	1,17
Fontos lenne gyakorlatok tartása akár más tárgykörök rovására vagy plusz óraterhelés keretében [gyakorlat]	3,48	1,13
A felsőoktatásban szükséges az extrém helyzetek kezelésének és a mértékadó magatartási szabályok ismeretének átadása [felkészülés]	3,67	1,06
Részt vennék a szabadidőm terhére oktatási tananyagok és gyakorlatok kidolgozásában [elkötelezettség]	2,83	1,27
Elég ismeretem van az extrém helyzetek kezeléséről és a mértékadó magatartás szabályairól [magabiztosság]	2,41	1,16
Szülőként arra bízhatnám a gyermekemet, hogy vegyen részt az extrém helyzetek kezelése és a mértékadó magatartási szabályokra vonatkozó oktatásban [családi példa]	3,84	1,09

gyelmet, hiszen a bioterror támadásokkal kapcsolatos védekezésnek vannak olyan sajátos vonásai, amik például nemzeti jogrend sajátos felépítéséből következnek. Az eredményekből az a rendkívül pozitív tény is megállapítható, hogy a válaszadók többsége összességében kedvező véleményrel van a krízis helyzetekre való felkészítés oktatásáról és támogatólag nyilatkoztak az extrém helyzetek kezeléséhez és a mértékadó magatartási szabályok elsajátítására vonatkozó képzések szükségességéről.

Kedvező eredményként könyvelhető el az, hogy a válaszadók közül sokan nyilatkoztak úgy, hogy rendszeresen figyelemmel kísérik a tágabb környezet társadalmi, politikai eseményeit. Ahhoz képest azonban, hogy ők felsőoktatási dolgozók, ez a viszonylag magas azonosulás ezen állítással sem tekinthető egyértelműen elfogadhatónak, illetve elgondolkodtató a relatíve magas szórás érték is a válaszadók többségét illetően. Érdekes módon a megkérdezettek nem értettek egyet erőteljes mértékben azzal az állítással, hogy az élelmiszerláncot potenciális terror célpontként kellene vagy lehetne kezelni, melyből adódóan a veszélyérzet és a veszély tudatosság is viszonylag alacsony szintet mutatott. Ez valószínűleg azzal is magyarázható, hogy nagyon sokan nyilatkoztak úgy – 2019-ben volt a megkérdezés –, hogy nincs közvetlen tapasztalatuk veszélyhelyzetről, annak kezeléséről, például árvízről, járványról, tüzesetről. Nyilván ma, amikor majdnem két éve már a pandémia határozza meg és korlátozza a mindennapjainkat, vitathatatlanul és jól érzékelhetően hatással van a gazdasági, társadalmi környezetünkre, valamint az ezt követő években a járvánnyal kapcsolatos személyes tapasztalatok helye, szerepe is át fog alakulni. Kutatásom folytatásaként tervezem a jövőben a felmérés megismétlését és a két eredmény egymással történő összehasonlítását.

A kitöltők nagy része egyetértett azzal a véleménnyel, hogy nincs kellő tapasztalat a

rendkívüli helyzetek kezelésével kapcsolatos ismeretek oktatásában és az ilyen jellegű gyakorlatok tartásában. Sokan látták úgy, hogy nem indokolt többlet erőforrásokat mozgósítani az extrém helyzetek kezelésével kapcsolatos oktatásra. Sokan csak azzal a véleménnyel azonosultak, hogy külön idő sávokat és erőforrásokat kellene fenntartani az olyan témájú oktatások szervezésére, amelyek a rendkívüli helyzetek kezelésével kapcsolatosak. Egyértelműen pozitívnak tekintem, hogy a válaszadók jelentős része elutasította azt a véleményt, amely szerint csupán az elméleti ismeretek oktatására kellene a felsőoktatásban szorítkozni és ne kellene az elméleti és gyakorlati ismereteket összekötni. Az oktatás és a kutatás egységének erősítését is fontosnak gondolták a válaszadók. A többség nem azonosult azzal a véleménnyel, hogy az egyetemi oktatás és az egyetemi oktatómunka alapvető célja csak és kizárólag az oktatás és kevésbé a kutatás lenne.

A többi állítással történő azonosulás mértéke négyes alatti értékű volt. Figyelemre méltó, hogy a válaszadók többsége nem tartja valószínűnek, hogy a következő 10 évben az élelmiszerláncot érintő katasztrófa helyzet alakulna ki. Valószínűleg ezzel az alacsony veszélytudattal magyarázható, hogy a válaszadók csak elenyészően kis hányada nyilatkozott úgy, hogy szabad idejére is hajlandó lenne oktatási anyagok kidolgozásában, illetve katasztrófavédelmi gyakorlaton való részvételre. A viszonylag alacsony szintű veszélyérzet kialakulásának egyik magyarázata az lehet, hogy a válaszadók jelentős része nem rendelkezik helyszíni tapasztalatokkal a veszélyhelyzetekről, illetve a kialakult krízisek kezeléséről. Ugyancsak figyelemre méltó, hogy többségük nem vett részt a rendkívüli esemény elhárításához kapcsolódó speciális képzésen. Ezzel is magyarázható, hogy a válaszadók többsége nem ítélte elégségesnek felkészültségét a rendkívüli helyzetek kezelésére vonatkozó ismeretek köréről.

Kedvezőnek tekinthető azonban, hogy viszonylag magas azoknak aránya, akik közeli hozzátartozóik – pl. gyermekeik – számára javasolják, hogy ismerjék meg a speciális helyzetek kezelésével kapcsolatos tennivalókat. Összefoglalva megállapítható, hogy különösen nehezen áttekinthető kép bontakozik ki előttünk a rendkívüli helyzetek kezelésével kapcsolatos magatartási mintákat befolyásoló attitűdökről.

Vizsgálataim további részében arra ke-
restem a választ, hogy milyen kapcsolat van a különböző kérdésekre adott válaszok között. Ennek érdekében a kutatásaim első részében korrelációs koefficienseket számoltam az egyes válaszok szempontjából. Az egyes válaszok közötti korreláció mértéke viszonylag alacsony értékű volt. A korrelációs koefficiens elemzése alapján kitűnt, hogy viszonylag alacsony volt az egyetértés mér-

6. táblázat

**Az egyes állításokhoz tartozó kommunalitás értékek
(Community values associated with each claim)**

Állítás	Kezdeti faktorsúly
Az egyetemi oktatómunka alapvető célja az oktatás és kevésbé a kutatási tevékenység [oktatás]	0,698
A felsőoktatás fő célja az elméleti ismeretek átadása kell, hogy legyen; a kompetenciák kialakítása és a gyakorlati alkalmazhatóság kevésbé meghatározó [elmélet]	0,754
A felsőoktatási intézményeknek alapvetően a mindenütt alkalmazható, a releváns tudományterületek által elfogadott tudományos igazságokat kell közvetíteniük [általános ismeret]	0,746
Van közvetlen tapasztalatom veszélyhelyzetről (pl. árvíz, járvány, tüzeset) [tapasztalat]	0,626
Rendszeresen figyelemmel kísérem a tágabb társadalmi-politikai eseményeket [aktuális események]	0,528
Részt vettem már valamilyen, rendkívüli esemény elhárításához kapcsolódó speciális képzésen (pl. elsősegélynyújtás, tűzvédelem, árvízvédelem) [speciális képzés]	0,470
Valószínűnek tartom az élelmiszerláncot érintő katasztrófavédelmi helyzet kialakulásának bekövetkezését a következő tíz évben [biztonságerzet]	0,684
A szervezett védekezés segítheti a katasztrófavédelmi helyzet kialakulásának megelőzését [szervezettség]	0,681
Nagy a valószínűsége annak, hogy az élelmiszerláncot érő sérülés esetén emberéleteket követelő katasztrófavédelmi helyzet alakul ki [veszély]	0,705
Nincs elég ismeretünk a rendkívüli helyzetek kezelésével kapcsolatos ismeretek oktatására, gyakorlatokra [ismerethiány]	0,526
Nincs elég forrás az oktatásra, gyakorlatokra [pénzhiány]	0,836
Nincs elég idő az oktatásra, gyakorlatokra [időhiány]	0,738
Fontos lenne gyakorlatok tartása akár más tárgykörök rovására vagy plusz óraterhelés keretében [gyakorlat]	0,551
A felsőoktatásban szükséges az extrém helyzetek kezelésének és a mértékadó magatartási szabályok ismeretének átadása [felkészülés]	0,707
Részt vennék a szabadidőm terhére oktatási tananyagok és gyakorlatok kidolgozásában [elkötelezettség]	0,641
Elég ismeretem van az extrém helyzetek kezeléséről és a mértékadó magatartási szabályairól [magabiztosság]	0,659
Szülőként arra biztatnám a gyermekemet, hogy vegyen részt az extrém helyzetek kezelése és a mértékadó magatartási szabályokra vonatkozó oktatásban [családi példa]	0,448

téke a különböző tényezők között, ami arra hívja fel a figyelmet, hogy valamennyi feltett kérdés szakmailag jelentős és indokolt.

A korrelációs koefficiens önmagában még nehezen értelmezhető, ezért vizsgálataim során főkomponens elemzést használtam. A főkomponens-analízis kommunalitás-értékeit a 6. táblázat foglalja össze.

A faktorok rotációját követően hat faktor különült el, azonban az egyes faktorok elkülönülése nem volt markáns, amiért további vizsgálatokat tartottam szükségesnek. Munkám folytatásaként rotáltam az egyes faktorokat. Az új, már jobban értelmezhető faktor-struktúrát a 7. táblázat mutatja be.

Amint látható, az első faktorban három tényező szerepelt magas faktorsúllyal, ezek mindegyike valamilyen módon kifogást tartalmazott, miért nem látja a jelentőségét a rendkívüli helyzetek kezelésével kapcsolatos oktatásnak a válaszadó. A második

faktorban azok az állítások kaptak magas értéket, amelyek azzal kapcsolatosak, hogy a válaszadó vett már részt a rendkívüli helyzetek kezelésével kapcsolatos oktatásban, illetve (figyelemre méltó módon) itt volt a legmagasabb a személyes tapasztalatok szerepe is. A harmadik faktor a veszélyek tudatosulásához kapcsolódott, ebben a faktorban volt a legmagasabb az alábbi állítások faktorsúlya. A résztvevők és a válaszadók gondolkodásának ambivalenciáját jól jellemzi, hogy a negyedik faktorban a többitől elkülönülve legmagasabb volt azon két állítás faktorsúlya, melyek a felsőoktatás szerepét hangsúlyozták a rendkívüli helyzetek kezelésében. Az ötödik faktorban az elméleti tudás-átadás előtérbe állítását szolgáló, a hatodik faktorban pedig a mindenütt általánosságban alkalmas tudományos ismeretek átadását kínáló felsőoktatás ideál típusa jelent meg.

7. táblázat

Rotált főkomponensek mátrixa
(*Matrix of rotated principal components*)

Állítás	Főkomponensek azonosító száma					
	1	2	3	4	5	6
[oktatás]	0,088	-0,005	-0,107	0,246	0,780	0,103
[elmélet]	0,004	0,069	0,144	-0,087	0,848	0,043
[általános ismeret]	0,044	-0,064	-0,199	0,272	0,163	0,774
[tapasztalat]	-0,054	0,777	-0,029	-0,007	-0,116	0,075
[aktuális események]	0,119	0,537	0,031	-0,115	0,237	0,394
[speciális képzés]	0,179	0,596	0,022	0,253	0,049	-0,124
[biztonságerzet]	0,036	0,121	0,784	0,165	0,086	-0,14
[szervezettség]	0,255	0,133	0,455	-0,124	-0,04	0,612
[veszély]	0,122	-0,039	0,806	0,131	-0,012	0,146
[ismerethiány]	0,603	-0,085	0,192	0,28	0,16	0,123
[pénzhiány]	0,888	0,163	0,095	-0,057	-0,011	0,098
[időhiány]	0,856	-0,025	0,048	0,021	0,008	0,029
[gyakorlat]	0,336	-0,063	0,504	0,394	-0,022	-0,156
[felkészülés]	0,023	0,049	0,381	0,711	0,024	0,229
[elkötelezettség]	0,017	0,244	0,035	0,737	0,177	-0,072
[magabiztosság]	-0,117	0,744	0,079	0,274	0,092	-0,044
[családi példa]	0,182	0,368	0,27	0,56	-0,112	0,205

Munkám következő részében a kapott válaszok alapján klaszteranalízist végeztem és ennek segítségével határoztam meg a főbb válaszadó csoportokat. Ezeket a 8. táblázat foglalja össze.

Az első cluster alapvetően az oktatásra, ezen belül is az elméleti alapok átadására összpontosító oktatókból áll. Az adatok azt mutatják, hogy viszonylag kevés figyelmet kap gondolkodásukban a rendkívüli helyzetekre történő felkészülés. Részarányuk a teljes minta mintegy harmada. Többségük az idősebb generáció tagjaiból kerül ki. A második clusterbe soroltak gondolkodásában erőteljes jelentőséget kap a gyakorlatközeli képzés jelentősége, ők adják a teljes minta negyven százalékát.

A harmadik cluster ezzel szemben főleg az alaptudományi kérdésekre fókuszáló oktatókból áll.

KÖVETKEZTETÉSEK

A bemutatott összefüggések alapján jól látható, hogy a magyar felsőoktatásban dolgozók véleménye erőteljesen megoszlik arról, hogy szükség lenne-e, és ha igen akkor milyen módon az élelmiszer-ellátó hálózat rendkívüli helyzetekre történő felkészülésével kapcsolatos ismeretek szervezett oktatására, a kurrikulumba történő beépítésére. Látnunk kell, hogy az elmúlt évek gyakori szervezeti változásai, a sok esetben nem kellően átgondolt oktatás korszerűsítési lépések sok esetben elvonták a figyelmet az

8. táblázat

Az egyes clusterek jellemzői
(Characteristics of each cluster)

Clusterek azonosító száma	1		2		3		Összesen	
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
A clusterbe tartozók részaránya (%)	45		35		30			
[oktatás]	2,71	1,076	2,93	1,087	3,43	1,222	2,88	1,112
[elmélet]	1,59	0,702	2,41	0,996	3,07	1,141	2,08	1,023
[általános ismeret]	4,33	0,735	3,36	1,183	3,71	1,383	3,89	1,102
[tapasztalat]	2,34	1,596	3,27	1,59	2,00	1,109	2,66	1,61
[aktuális események]	3,66	1,163	4,07	0,974	3,57	1,342	3,8	1,128
[speciális képzés]	3,10	1,586	3,95	1,413	1,86	1,027	3,28	1,597
[biztonságérzet]	2,86	1,131	3,52	0,927	2,57	0,938	3,08	1,089
[szervezettség]	4,22	1,027	4,3	0,765	3,64	1,151	4,18	0,965
[veszély]	3,41	1,044	3,73	0,924	2,93	1,141	3,47	1,034
[ismerethiány]	3,88	0,90	3,91	0,936	3,29	0,914	3,82	0,929
[pénzhiány]	4,05	1,033	4,57	0,587	2,86	1,231	4,1	1,05
[időhiány]	3,6	1,184	3,91	1,053	2,64	1,082	3,6	1,179
[gyakorlat]	3,45	1,127	3,77	1,054	2,71	1,139	3,48	1,138
[felkészülés]	3,95	0,926	3,55	1,066	2,93	1,207	3,67	1,061
[elkötelezettség]	2,84	1,335	2,95	1,219	2,36	1,151	2,83	1,274
[magabiztosság]	2,17	1,094	2,95	1,16	1,71	0,726	2,41	1,165
[családi példa]	3,98	0,982	4,11	0,841	2,43	1,222	3,84	1,092

oktatás tartalmi fejlesztésétől. Emberileg érthető azon kollégák reakciója, akik úgy ítélték meg, hogy jelenleg messze nem ez a legsürgetőbb feladat, hiszen sok esetben napi gondok megoldásával vannak a felsőoktatási dolgozók elfoglalva, a tanterv kezei gyakran a legszükségesebb ismeretek átadására is csak korlátozott lehetőséget kínálnak. Hosszabb távon mindenképpen kívánatos, hogy a tananyagba beépüljenek a rendkívüli helyzetekre történő felkészítés kérdései. Ez egy olyan terület, amely nagyon sokféle szakma, kultúra, hivatásrend együttműködését követeli meg, és az elmé-

leti ismeretek átadása mellett - és részben azok helyett - kiemelkedő szerepet kellene kapnia a gyakorlati munkának a válságkezelés rendkívüli helyzetekben történő cselekvéshez szükséges készségek elsajátításának is. Ezt jól szolgálhatnák a több egyetem, például a Nemzeti Közszolgálati Egyetem karai és az agrártudományi karok közötti közös gyakorlatok, a témakörben készült diplomamunkák, tudományos diákköri értekezések és doktori disszertációk, a különböző szimulációs szoftverek, mindenképp a diszkrét idejű szimulációs megoldások alkalmazása.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- Alkotmánybíróság: 50/2001. (XI. 29.) AB határozat – Népszavazás a sorkatonaság megszűnéséről- <https://shortest.link/40GC>
- Élelmiszerlánc Biztonság Stratégia 2013-2022 (2013), Vidékfejlesztési Minisztérium (VM) és Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (NÉBIH) - <https://portal.nebih.gov.hu/-/ajanlott-irodalom-elelmiszerlanc-biztonsagi-strategia-2013-2022>
- Kiss, D. (2018). A védelemgazdaság struktúrájának matematikai modellezése különleges jogrend idején, PhD értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem. pp. 24
- Lakatos, L. (2014). A különleges jogrend és a honvédelem szabályozása; *MTA Law Working Paper (49)* pp.1-10
- Lakner, Z., Kasza, Gy., Ózsvári, L. (2012). A bioterrorizmus története és jelentősége, *Magyar Állatorvosok Lapja* 134 (7) pp. 433-441
- Magyar Országgyűlés: 1997. évi CLV. törvény - A fogyasztóvédelemről szóló törvény
- Magyar Országgyűlés: Magyarország Alaptörvénye (2011.04.25.)
- Simicskó, I. (2016). A terrorizmus elleni védelem fokozása a különleges jogrendi kategóriák bővítésével. *Hadtudomány - A Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata* 26: (3-4) pp. 100-113
- Szabó, Cs., Horváth, L. (2012). Magyarország Alaptörvényének és a Magyar Köztársaság Alkotmányának összevetése a Különleges jogrend vonatkozásában. *Hadmérnök, VII. évf. 2. szám*, pp. 390-410
- Trócsányi, L., Schanda, B. (2014). Bevezetés az alkotmányjogba, Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei. *HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.* 5.V. pp. 257-258

AGRICULTURAL PROFESSIONAL TRAINING AS THE SAFETY OF THE FOOD CHAIN

By: Szendrő, Éva

Keywords: engineer education, extraordinary situations, public service, special legal order, survey

JEL: Q18, Q19

The increasing intensity of international conflicts, and especially the ongoing war in Ukraine highlight the importance of safety and security of the food chain. This is a question of strategic importance because the food chain is an integral part of the critical supply systems, and –at the same time-it is extremely vulnerable, because of the openness of the system. In the curricula of current Hungarian agricultural and another education programmes there is a lack of preparation of the future specialists, how to act in extraordinary situations, what the demands of their job are, when–due to natural (e.g., Covid) or human –caused processes (e.g., bioterror-attacks) the stability of the food safety system is jeopardised. Based on a short summary of Hungarian legal sources, regulating the life of the society under special circumstances the current study presents the results of a survey, carried out among Hungarian higher education workers. Most of them acknowledge the importance

of inclusion of these pieces of knowledge into the curriculum, but they consider, that the inclusion of these pieces of knowledge cannot be considered as a priority, because there are numerous other problems beyond these. As a conclusion it is obvious, that their pieces of knowledge must be integrated into the curriculum, but the importance of experiments and the practice orientation should be emphasised. This could be achieved by the close cooperation of different higher educational institutions.